

Tenasuh veya Reenkarnasyon Üzerine Bir Değerlendirme

Fikret KARAMAN*

Özet: Reenkarnasyon (reincarnation) Fransızca bir kavramdır. Yeniden bedenlenme manasına gelmektedir. Bu sözcüğün Arapça dilindeki karşılığı ise "tenasuh" olarak ifade edilmiştir. İncarnation ise, yine bedenlenme anlamında, Hz. İsa (a.s.) için kullanılmaktadır. İlahi ruhun onda tecelli etmesi ve ulûhiyetin, Hz. İsa (a.s.) da ortaya çıkmasıdır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı da ruh göçü (tenasüh) anlamına gelmektedir. Bu tanımlara göre, reenkarnasyon inancı, ölümden sonra ruhun yeniden insan vücuduna tekrar gelmesi ve yeniden bir bedende yaşamaya başlamasıdır. Reenkarnasyon kavramının ilk kez 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. İslam dini ruhun, sürekli beden değiştirip tekâmül sürecini tamamladığı şeklindeki inanılan reenkarnasyon inancını kabul etmemiştir.

Anahtar kelimeler: İslam, Din, Ruh, Beden, Reenkarnasyon,

An Evaluation On Tenasuh Or Reincarnation

Abstract: Reincarnation is a French concept. It comes to the meaning of resurrection in another body. The correspondingness of this word in Arabic language is expressed as "tenasuh". Incarnation, again in the sense of resurrection, Hz. Jesus (a.s.) is used for. The manifestation and divinity of the Divine Spirit in him, Jesus (a.s.) is also revealed. The Turkish meanin of this word is transmigration of the soul (tenasuh). According to these definitions, reincarnation is the belief that after death, the soul comes back to the human body again and begins to live again on the another body. The concept of reincarnation first appeared in the early 19th century. The Islamic religious has not accepted the belief in reincarnation as it soul constantly changes body and completes the process of evolution.

Key words: Islam, Soul, Body, Religion, Reincarnation

---

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı

Giriş

Ruh, bütün canlı varlıkların hayatını oluşturan bir “öz” dür. İnsanın onun mahiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu söylenemez. Kur’an’dan anlaşıldığı kadarıyla ruh önce, ana rahminde ceninin oluşmasından sonra minicik bedenlerle bir üflenme ile bütünleşmektedir. Sonra ruh kaynaştığı bedenle takdir edilen ömür kadar birlikte yaşamaya devam eder.¹ Kişi bunca yıl hayatını ruhu ile sürdürse de, onun hakikatini kavrayamamaktadır. Çünkü ruh, bu gizemli özelliğiyle insanlık tarihinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Ruh hayat boyu birlikte yaşadığı insanın ölümünden sonra başkasının bedenine mi intikal etmektedir? Bu kabul edilirse bir ruh, kıyamete kadar kaç bedene hayat verecek? Aynı ruh, ahiret gününde birlikte yaşadığı bedenlerden hangisiyle buluşacak? Bu durumda ruhların sayısı, bedenlerin sayısından daha az mı olacak? Şayet tenasüh ya da reenkarnasyon bir gerçek olarak kabul edilecekse bu soruları çoğaltmak mümkündür. Biz şimdilik bu kadarıyla yetinelim. Ancak şu hususun altını çizmekte yarar vardır. Bugün ruh göçü, ruhçuluk veya reenkarnasyon olarak ifade edilen bu anlayışı, dünyada bir milyardan fazla insanın benimsediği söylenmektedir.² Bir an için dünya nüfusunun yedi milyar olduğu düşünüldüğünde bu rakamın Müslümanlar açısından ciddiye alınması gerektiği açıktır.

Bu çalışmanın amacı, öteden beri ruhun ölümden sonra terk ettiği bedenden başka bir bedene hulul ettiği şeklinde artan inanç tarzının nedenlerini incelemek ve araştırmaktır. Çağımızda “*tenasüh*”, (ruh göçü) veya reenkarnasyon şeklinde ifade edilen bu öğretinin kaynağı ve gelişme süreci hakkında İslam bilginleri ile filozofların ve günümüzde ruhçuluğu ön plana çıkarmak isteyenlerin görüşlerine yer verilecektir. Araştırmanın amacına ulaşması, konunun sistematik ve anlaşılır olması için reenkarnasyon, ruhun mahiyeti, berzah ve haşir gibi alt başlıklarla sıralanması uygun görülmüştür.

1-Reenkarnasyon:

Reenkarnasyon (reincarnation) Fransızca bir kavramdır. Yeniden bedenlenme manasına gelmektedir. Bu sözcüğün Arapça dilindeki karşılığı ise “*tenasuh*” olarak ifade edilmiştir.³ İncarnation ise, yine bedenlenme anlamında, Hz. İsa (a.s.) için kullanılmaktadır. İlahi ruhun onda tecelli etmesi ve ulûhiyetin,

¹ Secde, 32/9.

² Ali İhsan Yitik, *İslam Ansiklopedisi, “Tenasuh Maddesi”* Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2011, 40/441.

³ Abdu'n-Nur, *Mu'cem el- Mufassal, Fransi-Arabi*, Darü'l İlm, Beyrut, 1995,895.

Hız. İsa (a.s.) da ortaya çıkmasıdır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı da ruh göçü (tenasüh) anlamına gelmektedir. Bu tanımlara göre, reenkarnasyon inancı, ölümden sonra ruhun yeniden insan vücuduna tekrar gelmesi ve yeniden bir bedende yaşamaya başlamasıdır. ⁴ Reenkarnasyon kavramı, ilk kez 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Ruhun, sürekli beden değiştirip tekâmül sürecini tamamladığına inanılan bir olay olarak da isimlendirilmiştir.⁵

Hindistan kaynaklı olan reenkarnasyon inancı, Milattan 4800 yıl önce yaşayan Krişna'ya kadar gitmektedir. Bu inancın, eski Hint kültüründen beslendiği anlaşılmaktadır.⁶ İnsan ruhunun ölümsüz olduğu ve ölümden sonra bu dünyada yahut başka bir âlemde varlığını devam ettirdiği inancı, kabul görmüştür. Hint filozoflarına göre ruhun kâinatı ihata eden şeylerin çeşitliliğini anlayabilmesi için tek bir hayat yeterli değildir. Bu nedenle ruhlar ölümden sonra başka varlıkların bedenlerine de girmeli ve yeni bir hayat sürdürmelidirler. Kimi Hintli Müslüman ise, hem Allah'a hem tenasühün varlığına inanmaktadır. Aynı düşünce eski İranlılar, Mısır, Yunan, Fenike, Mezopotamya ile bazı Afrika dinlerinde de kabul görmüştür.⁷ Yahudi Kabala geleneğinde de tenasüh inancı benimsenmiştir.⁸

Tenasuh, genel olarak İslam ülkelerinde yaşayan Nuseyirilik, İsmailiyye, Dürzilik ve Yezidilik gibi fırkalar tarafından da sahiplenilmiştir. Bunların arasında bazı aşırı Şii fırkaları da bulunmaktadır. Bu dini akımların tamamında, ilahi ruhun bir kısım insanlara ineceği inancı vardır. Mazdeizm ve Brahmanizm akımları da tenasüh inancının yanında tavr almışlardır.⁹ Aşırı Şii gruplarıyla birlikte Mutezile mezhebine mensup Ahmed bin Hait ve talebeleri ise, bu inancı şöyle savunmuşlardır. " Allah suç işlemiş insanları, günahlarının ağırlığına göre insan veya hayvan olarak dünyaya göndermiştir. Bunların günahlarından temizleninceye kadar bir şekilde başka bir şekilde intikal edildiklerine inanılmaktadır."¹⁰ Tenasuh inancının, esasını, ölümsüzlük ve ebedilik meselesine

⁴ Şerafettin Gölcük, *Güncel Dini Konular, "Kur'an ve Reenkarnasyon"*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.151.

⁵ Arif Arslan, *Reenkarnasyon*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, s.21.

⁶ Süleyman Ateş, *Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslam*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ty. C.3/166.

⁷ Şerafettin Gölcük, a.g.e.s.156.

⁸ Ali İhsan Yitik, a. g e. 40/441.

⁹ Ercüment Palabıyıköğlü, *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, Başkent Yayınları, Ankara, c. 11, s.4397.

¹⁰ A. Adivar vd. *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basım evi, İstanbul, 1979, c. 12/1, s.158.

dayandıranlar da olmuştur. Örneğin eski Mısırlılar, ruhun ölümsüzlüğüne ve bir kişi öldükten sonra onun ruhunun karada, denizde, havada yaşayan muhtelif canlıların şekline girdikten 300 yıl sonra tekrar insan vücuduna girdiğine ve bunun bir devri daim olduğuna inanmışlardır.

Geçmişte bir televizyonda program yapan sadettin Teksoy, ülkemizin Güney kısmında Adana, Mersin ve Hatay gibi bazı illerde de reenkarnasyon inancının, olduğunu ekranlara taşımıştı. İddiaya göre bazı çocuklar ve gençler, öldükten sonra yeniden başka bir bedende dünyaya gelmektedirler. Süleyman Ateş, Teksoy'un konu ile ilgili kendisiyle bir röportaj yaptığını ifade etmiştir.¹¹ Öyle anlaşılıyor ki bu inanç şekli hangi coğrafyada görülürse görülsün, ahiret hayatını tartışılır hale getirmektedir. Çünkü bu inanca göre ölüm olayından sonra ruh kendine uygun yeni bir beden arar. Bu iddialarını tenasüh inancı üzerinden ayetlere dayandırmaya gayret etmektedirler. Oysaki reenkarnasyona delil getirdikleri ayetlerin bu inanışla ilgisi yoktur.¹² Zira kişi öldükten sonra ruhunun başka bir insanın vücuduna gireceği şeklindeki bir inanç felsefesini İslam dini onaylamamıştır.

2- Reenkarnasyon Öğretisi:

Reenkarnasyon öğretisinin içeriği veya kuralları çok net olmadığı gibi kendi sistematiği içinde tutarlılığı da yoktur. Bu inancı benimseyenlerin bir kısmına göre, insanın varlığı değişmez bir biçimde hep aynı cinsiyette bedenlenip tecessüm edebilir. Bir kısmına göre de kimi kez erkek kimi kez dişi olarak bedenlenebilir. Bu bedenlenme yeri de tartışmalıdır. Yeryüzünde, güneş sisteminin bir diğer gezegeninde veya başka bir gezegene geçmeden önce ruh yeryüzünde tekâmül eder ve birkaç kez bedenlenir. Ancak sıkça bedenlenme sürelerinde de ihtilafa düşmüşlerdir. Bu süreler çok yakın veya on iki ile on beş yüzyıl kadar uzun da olabilir. Çünkü bu süreler kişilerin tekâmül sürelerine bağlıdır.

Yine reenkarneyon kuramına göre insanlar farklı imkân ve kabiliyetlerle dünyaya gelmektedirler. Ruhlar doğuştan eşit değildirlir. Çünkü bunlar Tanrı adaletinde, eşit olarak dünyaya gönderilmemiştir. Adaletsizliğin ve eşitsizliğin giderilmesi, ruhların eşit ve adil bir tekâmül seviyelerine ulaşması için tekrar bedenlenme bir ihtiyaçtır. Karakterliğin farklılığı, tutumların çeşitliliği, ahlaki niteliklerdeki oransızlık, bu niteliklerin kiminde az kiminde çok olması, tek kelimeyle gözümüze çarpan eşitsizlik ancak tekrar tekrar pek çok kez, beden-

---

¹¹ Süleyman Ateş, Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslam, c.3/169.

¹² Komisyon, *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995, s.68.

lenme olayı ile açıklanabilir. Bize bir tek bedensel yaşam verip bu denli eşitsiz parçalara bölmüş ve vahşiden uygara bu denli farklı ahlaki düzeyler ve yine bu denli farklı maddi zenginlikler vermiş bir Tanrı hakkında ne düşünülebilir? Reenkarnasyon yasası diye bir şey söz konusu olmasaydı dünyada büyük bir haksızlık olurdu, diye düşünülebilecekti. Tüm bu karanlıkları tekrar bedenlenme, yani reenkarnasyon öğretisi aydınlığa kavuşturur.¹³

Ülkemizde bu konu üzerinde çalışanlar bir “Ruh ve Madde” derneğini kurmuşlardır. İlk başkanı Bedri Ruhselman idi. Sonra damadı Ergün Arıkdal bu görevi üzerine almıştır. Dernek üzerinden bir “*Metapsişik Terimler Sözlüğü*” hazırlanmıştır. Bu akım reenkarnasyonu Osmanlıca; “tecessüd’ü mükerrer”, tekrar doğuş, tekrar bedenlenme şeklinde açıklamıştır. Buna göre, “reenkarnasyon tekâmül aracı olarak evrensel bir yasadır. Tekâmül etmekte olan varlık, madde içinde deneyim ve görgüsünü arttırmak için çeşitli bedenler ve kimlikler içinde, sayısız kereler maddesel âlemlerde doğarlar. Tekrar tekrar doğma ilahi bir yasadır.”¹⁴

Bu ve benzeri iddialar reenkarnasyon doktrininin esas maddelerini oluşturmaktadır. Bu itibarla ruhlar, dünyadaki yaşam tarzlarına, yaptıkları amelilerine göre eşitsizliklerin giderilmesi ve adaletin sağlanması, ruhi tekâmüle erişmek amacıyla, bazen kendi bedeninde, bazen hayvan düzeyindeki varlıklar bazen de yüksek mevkilerin sahibi olarak tekrar bedenlenerek reenkarnasyon halinde dünyaya gelir ve bu sürekli devam eder. Sonsuza dek tekrarlanır.¹⁵

Özellikle İslam coğrafyasında, bu inanç veya görüşün artarak ilgi görmesi, dikkat çekmektedir. Bir de konuya fantezi ve umursamaz bir anlayışla yaklaşanlar vardır. Bunlar olayı iyi ruh, kötü ruh şeklinde değerlendirmektedirler. Bu masum gibi görünen yaklaşımlarla ahiret inancını oluşturan kabir hayatı, berzah, haşır, neşir, cennet ve cehennem gibi konuları tartışılır hale getirmektedirler.

3-Tenasuh veya Ruh Göçü:

Tenâsuh sözlükte; bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek, kopyalamak veya bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymak gibi manaları ifade etmektedir.¹⁶ Terim olarak insan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevi varlığın (ruh, can, nefis gibi)

¹³ Şerafettin Gölcük, a.g.e. s.157.

¹⁴ Arif Arslan, a.g.e.s. 26 vd.

¹⁵ Şerafettin Gölcük, a.g.e. s. 156-157.

¹⁶ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, Darü's- Sâdr, Beyrut, 1992, c.13/430.

ölümden sonra bu âlemde başka bir bedene geçmesi şeklinde tanımlanmıştır.¹⁷ Buna Türkçede ruh göçü veya yeniden doğuş da denir. Batı dillerinde ise, az önce işaret edildiği gibi reenkarnasyon kavramıyla ifade edilmektedir. Reenkarnasyon ile tenasühün ifade ettiği anlam aynıdır. Aralarındaki tek fark tenasüh, ceza ve mükâfat için geri geldiğini iddia ederken reenkarnasyon, tekâmül edip olgunlaşmak için geri geldiğini söylemektedir. Sonuçta her ikisine göre, ister ceza çekerek ister olgunlaşmak için olsun bir çeşit ruh veya insan geri gelmektedir.¹⁸

4- Berzah:

Sözlükte, iki şey arasındaki engel anlamına gelmektedir. Dini terim olarak; ölüm ile başlayıp yeniden dirilmeye kadar geçen süreyi ifade eden zaman dilimidir.¹⁹ Berzah; uzun bir hayal âlemi, iki şeyin arasını ayıran perde veya engel, ölümlle başlayıp yeniden diriltilmeye kadar devam eden ara dönem, dünya ile ahiret hayatı arasındaki âlem ve kabir hayatı karşılığında da kullanılmaktadır. Ehl-i sünnet Kelamcılarına göre, berzah âleminde insanlar, amellerine göre aynı ruh ve beden üzerinden nimet, azap ve sual ile karşılaşacaklardır.²⁰ Berzahın devamı, ahirettir. Berzahtan dünyaya tekrar ne beden ne ruh ile dönüş mümkün değildir. Bu durum Kur'an'ı Kerimde şöyle açıklanmıştır:

*“Nihayet onlardan (müşriklerden)birine ölüm gelip çattığında: “Rabbim! Der, beni geri gönder. Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım.” Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.”*²¹ Konu ile ilgili ayet ve hadislerden anlaşıldığına göre, kabir ve berzah âleminde insanlar amelleriyle yüzleşince pişmanlık duyacaklardır. Tek istekleri ise dünyaya tekrar gelip mümince bir hayat yaşamaktır. Fakat berzahtan dönüş, ruhen ve bedenen mümkün değildir. Müfessir İsmail Hakkı Bursevî bu konuyu şöyle açıklamıştır: “Geri dönmeyi istemek sadece kâfirin arzusu değil, aynı zamanda görevlerini ihmal eden müminin de arzusudur. “Ey Rabbim! Beni geri döndür” sözü, ölüm anındaki aşırı üzüntüden dolaydır. Ona cevap verilmez. Artık kıyamet gününde geriye dönmekten bütünüyle ümit kesilir.”²² Bu husus şu ayetle de teyid edilmiştir:

¹⁷ Seyyid Şerif el-Cürcanî, *et-Ta'rifat*, Dârü'r-Reşâd, Kahire s.268.

¹⁸ Arif Arslan, a.g.e. s. 25.

¹⁹ S.Şerif Cürcani, a.g.e. s.124.

²⁰ Abdullatif Harputî, *Kelama İlmine Giriş Tenkihu'l Kelam Fî Akaidi Ehli'l İslam*, (Çev: Fikret Karaman) Çelik Yayınevi, İstanbul, 2017, s.260.

²¹ Müminun, 23/99-100.

²² İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*, Damla Yayınevi, İstanbul,1995, 5/469.

“Onlar Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır? Derler.”²³ Burada birinci ölüm ile kast edilen dünya hayatının sonunda, ikinci ölüm ise kabirde ilk sorgulama yapıldıktan sonra vuku bulacaktır. Buna göre birinci dirilme kabirde sorgulama için, ikinci dirilme ise, kıyametten sonraki ebedi hayat içindir. İnkârcıların ateşten çıkmak için sordukları yol ise, er veya geç cehennemden çıkış, Allah’a itaat etme veya tekrar dünyaya dönüş çarelerini arama şeklinde yorumlanmıştır.²⁴

5-Suçun Şahsiliği Prensibi:

İslam dininde suçlar şahsidir. Herkes ameline göre hesaba tabi tutulur. Kur’an’ı Kerim bu hususu şöyle açıklamıştır: “Kim hidayete ererse, kendi nefsi için hidayete erer. Kimde saparsa kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.”²⁵ Bu ayetin hükmüne göre, bir günahkâr başkasının günahından sorumlu tutulmamalıdır. Başkası da onun günahından sorumlu olmamalıdır. Doğru ve isabetli olanı herkesin, sadece kendi nefsinden ve iradesinden meydana gelen günahlardan hesaba çekilmesidir.²⁶

Bu anlayıştan hareketle söz konusu ayetin insanlar için çizdiği sorumluluk çerçevesi ile reenkarnasyon inancının uyuşması mümkün değildir. Çünkü reenkarnasyon veya ruh göçü ya da ruh çağırma inananlar, bu seanslarında, kâfir bir kişinin ruhunun Müslüman bir kişide; katil, cani bir kişinin ruhunun da suçsuz birisinde yaşadığına şahit olduklarını söylemektedirler. Bu durumda suçu ve günahı olmayan bir insan niçin azaba müstahak olsun? Tersine Küfür ve zulmü ile herkesi rahatsız eden biri niçin kötülüklerinden dolayı hesaba çekilmesin? Oysa insan, ölümle noktalanın bu dünya hayatından elde ettiği bütün amelleri, şahsi kazançları ve sorumluluğu ile ayrılmaktadır.²⁷ Bu durumda bir an için reenkarnasyon inancına sığınanların görüşü kabul edilirse, insanların yaptıkları hayır ve şerrin karşılığı nasıl belli olacak? Hak ve adalet nasıl tecelli edecek? Bu dünyada iyilik yapanlarla kötülük yapanların arasında bir fark olacak mı? Hangi ruhun hangi bedenle hesap vereceği belli olmayacak mı?

²³ Mümin, 40/11.

²⁴ Ali Özek, vd. *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe açıklamalı meali*, Kral Fahd Mushaf-ı Şerif Basım kurumu, Medine-i Münevvere, 2003, s.467.

²⁵ İsrâ, 16/15.

²⁶ Fahreddin er-Razi, et- *Tefsiru’l Kebîr*, Darü’l Kütübü’l İlmiyye, Beyrut, 1990, c.20/137.

²⁷ Şerafettin Gölcük, a.g.e.s.153.

Doğrusu böyle bir belirsizliği dünyada da ahirette de savunmak mümkün değildir.²⁸

6-Ruhun Mahiyeti:

Mekke Müşrikleri, Ebu Cehil ve arkadaşları Hz. Muhammed (sav) e, ruhun mahiyetiyle ilgili soru sormuşlardı. Hz. Peygamber (sav) bu soruya, İsra Suresinin 85. Ayetinin anlamına dikkat çekerek ruhun *“Rabbinin ilminden ve acaib işlerinden bir şey olduğunu”* açıklamıştır. Böylece ruh ile ilgili gerçek ilmin Allah katında olduğu ve ondan çok az bir bilginin insanlara verildiği belirtilmiştir.²⁹

Aynı konudaki sorular Medine döneminde de devam etmiştir. Yahudilerden bir grup, Hz. Muhammed (sav)’ı imtihan amacıyla ruhun mahiyeti hakkında çeşitli sorular sormak üzere kendi aralarında tartışmışlardır. Sonuçta yine ruh konusunda soru sormuşlardır. Hz. Peygamber (sav)’ bu konudaki bilgiyi Allah’ın kendi katında tuttuğunu ifade etmiştir. Nitekim Abdullah bin Bureyde’nin de naklettiğine göre; *“Allah hiçbir meleğe, nebiye ve resule ruh hakkında tam bilgi vermemiştir.”*³⁰ Bu hususta şu ayet meali delil gösterilmiştir: *“Hakikaten biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.”*³¹

İbni Kesir de Tefsirinde Abdullah bin Mes’ud, Hz. Peygamber (sav) ile birlikte yürürken başka bir Yahudi grubu ile karşılaştıklarını ve bunların kendi aralarında Resulullah’a soru sormak konusunda tartıştıklarını, bir kısmı soru sormaya karşı çıkarken bir kısmının ise hangi soruyu sormak istedikleri hakkında konuştuklarını haber vermiştir. Sonra içlerinden biri ruh hakkında sorduğunda yukarıdaki cevabın aynısını almıştır.³² Süyutî de tefsirinde aynı ayeti açıklarken ruhun Allah’ın ilminden ve O’nun örneksiz yarattığı en mükemmel işlerinden biri olduğunu belirtmiştir.³³ Nitekim Kur’an’ı Kerim de ruhun bizzat Allah tarafından düzenlenen bedene, kendi ruhundan üflediğini şöyle açıklamıştır: *“Ve insanı yaratmağa çamurdan başladı. Sonra onun neslini bir özden, basba-*

²⁸ Şerafettin Gölcük, a.g.e. s.153.

²⁹ Komisyon, (Licne), *Tenviru’l Mikbas Min Tefsiri İbn-i Abbas*, Matbaatü Mustafa, Kahire, 1959, s.241.

³⁰ Eş_şeyh H. Muhammed Mahluf, *Safoetü’l Beyan Li Meâni’l Kur’an*, Birleşik Arap Emirlikleri İslami İşler ve Evkaf Bakanlığı Yayınları, BAE. 1986, s. 370.

³¹ İsra, 17/ 86.

³² Muhammed Ali Sabunî, *Muhtasar İbni Kesir Tefsiri*, Dârü’l Kur’an el- Kerim, Beyrut, 1981, c.1397.

³³ Es_ Süyutî, *Tefsir ve Beyan Maa Esbabü’n-Nüzul*, Darü’r-Reşid, Beyrut, 1960, s. 232.

yağı bir sudan yaratmıştır. Sonra onu düzeltilti ve ona kendi ruhundan üfledi” ³⁴ Keza şu ayette de, açıklandığı üzere ruhu bu şekilde ilk var eden, sonra geri çevirip tekrar yaratan da yine Cenab-ı Haktır. *“Bilin ki O, (kâinat yokken) ilk olarak yaratan, (ölümden sonra tekrar hayatı) geri getirendir.”* ³⁵

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere ruh, canlılara hayat veren bir özür. Varlıkların temeli olup Allah’a en yakın yaratıktır. Bütün canlılarda görünen, maddelere canlılık veren, bitkileri yeşerten, canlıları üreten ruhtur. Kendisi görünmez, eserleri görünür. Bu nedenle ruhu da, eserlerini de inkâr etmek mümkün değildir. Ona inanmayanlar bile *“ruhsuz, taş gibi”* ifadeleri kullanarak ruhun varlığını dolaylı olarak kabul etmiş sayılırlar.³⁶ Bütün peygamberler ruhların Allah tarafından yaratıldığını söylemişlerdir. Yaratıcı yalnız Allah’tır. O’ndan başka her şey yaratılmıştır. Ehli Sünnet kelimcilerinin çoğuna göre de, ruhlar yaratılmıştır.³⁷

Bir başka açıdan bakıldığında ruhun kadim veya hadis oluşu, filozoflar ve kelimciler arasında tartışma konusudur. Platon’a göre, ruhlar misal ve felekler âlemine aittir. Müslüman filozoflardan da nefsin kıdemini kabul edenler olmuştur. Bunların başında Ebu Bekr er-Razi gelir. Razi Allah’tan başka sadece ruhun değil, madde, zaman ve mekânın da kadim olduğunu ileri sürmüştür.³⁸ Nefsin kıdemini ileri sürenler, nefsin kıdemi ile Allah’ın emrinden olması arasında bir ilişki kurmaktadırlar. Buna göre nefis Allah’ın emrindedir. Allah’ın emri de mahlûk değildir. Ayrıca *“ona ruhumdan üfledim”*³⁹ ayetinde nefsin O’na izafe edilmesi, ruhun kıdemine delil gösterilmiştir. Seyyid Kutub *“onu yapıp ruhumdan üflediğimde.”* mealindeki ayeti yorumlarken şunları söylemiştir: *“Gerçekten de insanın bu pelte tabiatının, sonra balçık haline gelen çamurdan yaratılması, bunun ardından da onu diğer canlılardan ayıran ulvî nefhadan üfürülmesi ve nefha ile insanî özelliklerin bütününe sahip olması. İnsanlık âlemiyle alakalı idrak merdiveninin basamaklarına çıkabilmesidir. İşte onu yücelikler âlemine bağlayan bağ bu nefhadır.”* ⁴⁰

³⁴ Secde,32 /7-9.

³⁵ Bürûc, 85/ 13.

³⁶ Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü, Ruh, Melek, Cin, İnsan*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1995, s.11.

³⁷ Süleyman Ateş, *insan ve insanüstü*, s.145.

³⁸ Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi açısından İnsanın Bütünlüğü sorunu*, Ankara okulu, Ankara, 2011, s.70.

³⁹ Hicr, 15/29.

⁴⁰ Seyyid Kutub, *Fizilâl-il Kur’an*, (Çev: Bekir Karlığa vd.) Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1976, 9 /118.

Bazıları da Kur'an-ı kerimde geçen, *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* ⁴¹İfadesine insanların ruhlarının *"evet (buna) şahit olduk, dedikleri"* ⁴² şeklindeki cevabı gerekçe göstererek ruhların insanlardan önce yaratıldıklarını söylemişlerdir. İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre ayet, insan nesillerinin, atalarının bellerinden alındığını, bundan sonra insanların içine Allah'ı tanıma duygusunun yerleştirildiğini, insanın yaratılışından gelen bu duygu ve sezgi ile Allah'ın varlığını, birliğini kabul ve itiraf ettiğini anlatmaktadır. Her insanda Allah inancı vardır. Bu inanç insanın içinden gelir. Sonradan kazanılmış değil, yaratılıştan kaynaklanır. Her çocuk İslam fıtrata üzere doğar hadisi de bu inancın yaratılıştan insanda var olduğunu gösterir. ⁴³

Zemahşeri'ye göre bu ayet temsili olarak şunu anlatmaktadır. *"Allah, Rablığına dair, insanlara çeşitli deliller verdi. Onlara verdiği akılları, basiretleri ve hikmetleri Allah'ın varlığına, birliğine tanıklık etti. Bu itirafı, sapıklık ile doğru yolda gitmeyi birbirinden ayıran ölçü yaptı. Bu suretle Allah sanki onları kendilerine şahitlik ettirmiştir: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna onlar da "evet, sen bizim Rabbinizsin, senin birliğini doğruladığımız hususunda kendi nefsimize şahitlik ettik" demiş oldu. Bu tür temsili üslubu Allah ve Resulünü sözlerinde çoktur. Ruhlar âlemi bedenden önce değildir. Diğer bir ifade ile insanın ruhu, bedeninden önce bağımsız bir varlık olarak yaratılmamıştır.*

Ruhların hadis olduğunu kabul eden kelamcılar şu ayeti de delil göstermişlerdir: *"Allah her şeyin yaratıcısıdır."* ⁴⁴ *"Allah sizi ve yaptıklarınızı yarattı."* ⁴⁵ O halde ruh dâhil dünyada ne varsa her şeyi Allah yaratmıştır. Ezeli olan sadece Allah'ın zatıdır. O'nun varlığının öncesinde hiçbir şey yoktur. İsmail Hakkı Bursevi bu ayetle ilgili şöyle demiştir: *"Allah hayır, şer, iman, küfür, hidayet ve dalalet gibi her şeyin yaratıcısıdır. Fakat icbar ederek yaratıcısı değildir. Tam tersine o fiilleri kazanan kişilerin onların sebeplerine sarılması suretiyle yaratıcısıdır. İşte kulların bütün hareketleri bu kapsamdadır."* ⁴⁶

Allah'ın sıfatlarından biri de kıdem olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla Allah'ın ilk ve sonda tek varlık olduğu şu ayette açıklanmıştır: *"O ilktir ve sondur."* ⁴⁷ Ruh yaratıldığı için başlangıcı vardır. Yani hadistir. Fakat sonu olmayıp

⁴¹ A'raf, 7/172.

⁴² A'raf, 7/172.

⁴³ Buhari, Tefsir, 236.

⁴⁴ Zümer, 39/62.

⁴⁵ Saffat, 37/95.

⁴⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1995, 7/278.

⁴⁷ Hdid, 57/3.

ölümsüzdür. Ebedi kalmak için yaratılmıştır. Belli bir süre maddi varlıklarda kalır. Onlardan ayrıldıktan sonra, onlar gibi yok olmaz. Varlığını başka bir yerde sürdürür.⁴⁸ Süleyman Ateş'e göre bu ayette ruhlar âlemine işaret yoktur. İnsan bir bütündür. Ruh ve beden birlikte yaratılır. Ruhlar âlemi bedenlerden önce değildir. Bedenlerden ayrılan ruhların bulunduğu bir âlemdir. Dolayısıyla insanın ruhu bedeninden önce bağımsız bir varlık değildir. Bedeniyle birlikte yaratılır.⁴⁹ İnsan vefat edince ruhu bedenden çıkar. Elbette onun düşüncesinde olan, manen bağlantısı bulunan akrabası ve dostları karşılar. Yani ruhlar âleminde onlarla buluşur. Doğal olarak bu ruhtan ruha değişir. Her ruh, akrabaları tarafından karşılanmayabilir. Olgunlaşmamış ruhlar tutuklanırlar. Ama bu konuda ayrıntıya girilemez. Çünkü kimse ayrıntıyı bilemez."⁵⁰

Kur'an ve hadislerde insan sözcüğünün yerine bazen "abd" kelimesi kullanılmıştır. Abd kelimesi ise, "ruh ile bedeni birlikte" ifade etmektedir. Nitekim İsrâ olayında Hz. Peygamber (sav) hakkında "abd" ve isra kelimelerinin kullanılması da ruh ve beden bütünlüğünü vurgulamaktadır.⁵¹ İnsan, bütün dünya ve ahiret hayatıyla ilgili olaylarda konumlandırılırken ruh ve beden bütünlüğü içerisinde değerlendirilmiştir. Onun görev ve sorumluluğu da buna göre tanımlanmıştır. Reenkarnasyon iddiasının dışında ruh ve bedenin birbirini terk edip ayrılacağını gündeme getiren başka bir düşünce tarzı da yoktur.

7- İnsan Karmaşık Bir Varlıktır:

Allah insanı, ruh - beden bütünlüğü içerisinde varlıkların en şerefli ve kendisine halife olacak şekilde yaratmıştır. Bu özelliğinden dolayı ona, dağların bile üstlenmediği yeri, göğü emanet ederek yetki, sorumluluk ve nimetler vermiştir.⁵² Daha da önemlisi Allah onu, yeryüzünün hilafeti gibi bir makam ile taltif etmiştir.⁵³ Şüphesiz ki bu makam Allah'ın yerini alıp O'nun adına tasarrufta bulunması anlamına gelmez. Bu anlamda insan dâhil hiçbir varlığın O'nu temsil etmesi mümkün değildir. İnsanoğlunun halifeliği, Allah'ın mülkü bulunan yeryüzünde O'nun iradesine uygun yaşamak ve talimatı doğrultusunda tasarrufta bulunmaktan ibarettir. İnsanlar Allah'a kul olsunlar diye yaratılmış, yeryüzündeki çeşitli nimetler de bu maksadı gerçekleştiresin diye ona tahsis

⁴⁸ Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsaniüstü*, s.11; Erkan Yar. a.g.e.s 69.

⁴⁹ Süleyman Ateş, *Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslam*, s.19.

⁵⁰ Süleyman Ateş, *Kur'an Işığında Soru ve cevaplarla İslam*, s.111.

⁵¹ Harputî, a.g.e. s.225.

⁵² Ahzab, 33/72.

⁵³ Bakara, 2/30.

edilmiştir.⁵⁴ Harputî'nin mutasavvıfların kitaplarında Hz. Ali'ye atfedildiğini ifade ederek eserine aldığı şu beyitte, insanın yapısı çok güzel anlatılmıştır:

“Küçük bir cisim mi sanırsın seni sen
İçinde bir cihan saklı olduğu halde”

Gerçekten insan sureti itibariyle küçük ve hakir bir cisim olduğu halde, sıcaklığı, soğukluğu, kuruluğu ve rütubeti, yönünden dört unsuru bünyesinde toplamıştır. Cismiyle cansızların (Madenlerin), neşvü nemasıyla bitkilerin, his hayatıyla canlıların, akıl ve ilmiyle de akılların, ruhların ve meleklerin yani bütün âlemlerin hakikatlerini kendinde barındıran bir kemâlât mecmuası, kâinat zübdesi ve mevcudat hülasasıdır. Bu itibarla insana “küçük âlem”, bütün kâinata da “büyük âlem” denilmiştir.⁵⁵ Harputî'nin insanın yapısı hakkındaki şu cümlelerini de buraya alınması uygun görülmüştür: “İnsanî cevher, tesir bakımından kevnî (ontik) cevherlerin en güçlüsüdür ve etki bakımından en fazla olanıdır. Adına insan denilen şu hayvanî cisim (canlı) etkilenme bakımından hayvani cisimler arasında en çabuk etkilenen varlıktır. Buna öre tesir bakımından en zayıf, etki bakımından da en hafif etki bırakan canlı olması gerekir. Öyleyse insani cevher, şu hayvani cisimden ibaret değildir. Aksine o, şu basit kılıfta bulunan saklı bir sırdır.”⁵⁶

8-İki Ölüm, İki Dirilme:

Kur'an-ı Kerim insanın dünya ve ahiret hayatıyla ilgili kapsamlı şekilde açıklamalarda bulunmuştur. Bu iki hayatla hakkında, çeşitli sorular sorularak insanın düşünmesi, araştırması ve ibret alması istenmiştir. Özellikle Mekke döneminde nazil olan ayetlerle ahiret âlemine iman etmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu ayetlerde ahiret âleminin kapsamında bulunan kabir, haşır, neşir, hesap, amel defteri, cennet, cehennem ve buralarda verilecek nimet veya cezalarla ilgili işaretlerde bulunulmuştur. Bu açıklamalara rağmen Yüce Allah, ölmü, yeniden dirilmeyi veya ahiretin diğer hallerini inkâr etmekte ısrar edenleri şöyle tasvir etmiştir:

“Cansız varlıklar iken size O hayat verdiği halde Allah'ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, sonra diriltecek, sonra O'na götürüleceksiniz. Yeryüzünde

⁵⁴ Hayrettin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, c.1/42.

⁵⁵ Harputî, a.g.e. s. 98.

⁵⁶ Harputî, a.g.e s.97, Harputî bu açıklamayı, irfan ve hikmet sahibi, zahir ile batını, şeriat ile hakikatı, ilim ve sırlarını bilmede öncü ve önde olan Hüccetü'l İslam İmam Gazzali'ye atfetmektedir.

ne varsa tamamını sizin için yaratan, sonra göğe yönelerek onları, yedi gök olarak tamamlayıp düzene koyan O'dur ve O, her şeyi hakkıyla bilmektedir."⁵⁷

Zemahşerî bu ayeti tefsir ederken Allah'ın insanları, önce babalarının sulbünde ölümler iken dünyaya gelmelerini sağlayarak onları ilk kez dirilttiklerini, dünyadaki hayatlarını tamamladıktan sonra bu kez ölümlerini gerçekleştirdiğini, ölümden sonra tekrar dirilteceklerini sonra O'na götürüleceklerini açıklamıştır. Bundan sonra da hesap, kitap gibi ahiret işlemlerinin başlayacağını bildirmiştir. Gerçekler, apaçık ortada iken insanların cesaret gösterip inkâr etmelerinin hayret verici olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

Böylece vurgu yapılan hayat ve ölümün üzerinden, yeryüzünün yaratılışı ve ahengi hakkında düşünmemiz istenmektedir. Çünkü doğum ve ölüm gözler önünde cereyan eden olaylardır. Bunları inkâr etmek mümkün değildir. Peygamberler, insanın öldükten sonra tekrar dirileceğini, dünyada yaptıklarının hesabını vereceklerini ve hesaplarının sonucuna göre muamele göreceklarini haber vermişlerdir. Aklın bu haberi inanması için bir engel yoktur. Aksine aklın, yok iken yaratıp hayat verenin, öldürdükten sonra yeniden hayat vermesinin daha kolay olacağını kıyas yoluyla kabul etmesi gerekir.

Burada insanlara "*cansız nesnelere*" iken hayat verildiği, sonra öldürülüp tekrar diriltilecekleri bildirilmiştir. Baştaki "*ölüler iken diriltirme*" ifadesi bazı kimselerin aklına, ilk ölü olma halinden önce de bir hayatın bulunması gerektiği düşüncesini getirmiştir. Buradan da insanların defalarca ölüp başka bir bedende yeniden dünyaya geldikleri (reenkarnasyon, tenasuh) inancı ortaya çıkmıştır. Bu inancı, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden çıkartmak ve delil olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü bu husus daha önce mealini verdiğimiz mümin suresinde açıklanmıştır: "*Ey rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün iki defa dirilttin. Şimdi günahımızı itiraf etmiş bulunuyoruz. Bir çıkış yolu yok mu? Diyebilecekleri bildirilmiştir.*"⁵⁹ Bazen Kur'an'ın hükümlerini kavramak için birbirini açıklayan diğer ayetlere bakmak gerekir. Burada da Bakara suresinin 28. Ayeti, mümin suresindeki 11. Ayetle açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre Bakara'daki ayeti, "peş peşe defalarca ölüp her defasında bir başka bedende dünyaya gelme, dirilme" şeklinde anlamak tutarlı olmaz. Çünkü mümin suresindeki ayete göre, "Ölmek de iki keredir. Dirilmek de iki keredir. Sonuçta ölmek ve dirilmekle ilgili ayetler nasıl yorumlanırsa yorumlansın, ölmenin iki, dirilmenin de iki

⁵⁷ Bakara,2/28.

⁵⁸ Mahmud bin Ömer ez-Zemahşerî, *el- Keşşaf*, İstikamet Matbaası, Kahire, 1953, 2/91.

⁵⁹ Mümin, 40 /11.

kereden ibaret olduğu sonucunu değiştirmez. Bu vakıa da reenkarnasyon inancına ters düşmekte ve aslının olmadığını ortaya koymaktadır.⁶⁰

Öyle anlaşılıyor ki daha Mekke döneminde Müşrikler arasında ölümden sonra dirilip eksikliklerini giderme düşünceleri vardı. Bu konuda Hz. Peygamber (sav)'e soru sordukları ve tartıştıkları anlaşılmaktadır. Bu husus Kur'an'da şöyle açıklanmıştır: "Onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında; *"Rabbim der, beni geri gönder:" Ta ki boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım."* Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, *yeniden dirilecekleri güne kadar(süren) bir berzah vardır."*⁶¹

9-İnsan Hayatının Devreleri:

İnsan hayatı; dünya ve ahiretle birlikte üç merhaleden oluşmaktadır. Bu merhaleler, dünya, berzah ve kıyamet olarak açıklanmıştır. Berzah âlemi, dünyadaki iyi ve fena işlerimizin tamamıyla bir yansıması, fotoğrafı veya gölgesidir. Nitekim şu ayeti kerime de bu üç merhaleye işaret etmektedir: *"..Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları. Onlara iki kez azap edeceğiz. Sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir."*⁶² Bu üç merhale arasındaki fark şöyle açıklanmıştır:

Birinci merhale insanın üzerinde yaşadığı dünya hayatıdır. Bu dünyada beden zahirdir. Fakat ruh gizli ve görünmez bir şekildedir. Ancak ruhun mutlu veya mutsuz hali (meserret ve meşekkati) maddi cisim vasıtasıyla dışarıya yansımaktadır. Yoksa hakikatte lezzet ve rahatın ruha doğrudan doğruya ulaşması bu maddi dünyada mümkün değildir. İkinci merhale berzah âlemidir. Burada ruh zahir ve belirgindir (müncelidir). Orada cismin rahat veya üzüntü ile alâkası yoktur. Meserret ve meşakkat orada ruha taalluk eder. Cisim de zimnen bu taallukun neticesinden müteessir olur. Fakat hakiki ve gayri fani olan yaşayışın başladığı üçüncü devrede, ruh ve cisim her ikisi de zahir olur. Her ikisi lezzet ve elem duyar.⁶³ Bu da gösteriyor ki insan hayatının her üç merhalesinde de ruh ve beden birbirini izlemektedir. Birinin, diğerini terk etmesi veya onunla ebediyen ilişkisini kesmesi söz konusu değildir.

---

⁶⁰ Karaman vd, a.g.e. s. 38.

⁶¹ Mü'minun, 23/, 99-100.

⁶² Tövbe, 9/ 101.

⁶³ Seyyid Süleyman Nedvi *Asrı Saadet Peygamberimizin Tebliğat ve Talimatı*, (Hazırlayan: Eşref Edib) Sebilürreşad Neşriyat, 1967, c.2.s.721.

10- Ruh Ve Bedenin Sorumluluğu:

İnsanın sorumluluğu ruh ve beden bütünlüğü ile geçerlidir. Baygın veya uykuda olan insan bu süre içinde eylemlerinden sorumlu değildir. Çünkü geçici de olsa ruh bu süre içinde beden üzerinde tam işlevsel değildir. Örneğin hepimiz biliyoruz ki uyuyan insan canlıdır. Yalnız uykusu esnasında temyiz, idrak ve tasarruftan mahrumdur. Demek ki şuur ve iradeli hareketler ruhun akıl kuvvetiyle meydana gelmektedir. Uyurgezer bir adam bazen gezer uyanırken yapamayacağı işleri yapar fakat sorumlu değildir. Bazen de vücudun bir bölümü veya tamamı anestezi bir ilaçla uyuşturulur. Sinirle gevşetilir. Hissiz ve atıl bir hal alırlar. Geçici bir süre ruh burada yapılan işlemin farkında olmaz. Varsa kesik ve yaranın acısını çekmez. O beden diri ve uyanık olur. Bu durumda ruh, bedende olduğu müddetçe bedenden tamamıyla değil taalluku kalmak üzere ayrıldığı zaman beden uykudadır. Eğer tamamen ayrılırsa beden ölmüştür.⁶⁴

Bu konu Kur'an-ı Kerimde şöyle açıklanmıştır: *"Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken, ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır."*⁶⁵ Bu ayeti yorumlayan Hasan Basri Çantay insanın ölümü veya uykusu anında ruh ile olan ilişkisini şöyle açıklamıştır: *"Ölen kişi için ölüm anında ruhun bedenleriyle alakası ve tasarrufu zahiren ve batnen kesilmektedir. Allah uyuyanları da ölüme benzeterek, tıpkı ölümler gibi tasarruftan mahrum bırakmaktadır. Ancak uykudakine muayyen bir zaman sonra onu eski haline iade eder. Akıl ve tefekkür sahibi olanlar bilirler ki Allah öldürmeye ve yaşatmaya kadir olduğu gibi tekrar diriltmeye de kadirdir."*⁶⁶

İsmail Hakkı Bursevî ise ruhun ölümden sonra bedeniyle olan ilişkisinin devam edeceğini şöyle izah etmiştir: *Ruhun tutulması ve bırakılması, öldükten sonra devam eder. Bedenlerin yok olması ile ruhlar yok olmaz. Ruhlarla beraber olan mutluluk ve sıkıntı da yok olmaz. Yüce Allah uyku anında olduğu gibi, onu geçici olarak bedenlerinden uzak tutar. Onları ecelleri gelinceye ve nefesi son buluncaya kadar bir zamandan diğerine salıverir."*⁶⁷

⁶⁴ Muhittin Bahçeci, *E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, "Ruhun Muhtaç Olduğu Şey İmandır" Makale Kayseri, 1987 sayı, 4 s. 182.

⁶⁵ Zümer,39/42.

⁶⁶ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakim ve meali Kerim*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1969, c.2.s. 830.

⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, (çev: Abdullah Öz vd) Damla Yayınevi İstanbul, 1995 c.7, s.263.

11- Ruhun Bedenine İadesi:

Yeni Devir Kalam âlimlerinden Abdullatif Harputî Tenkihu'l Kalam Fî Akaidi Ehli'l İslam adlı eserinin Sem'iyat bölümünde, kabir hayatı, berzah âlemi ve ruhun kendi bedenine iade edileceği hususunda geniş yer vermiştir. Harputî İmam Gazzâlî'nin de ruhların ait olduğu bedene iade edileceği şeklindeki görüşünü açıkladıktan sonra bu düşünceyi kabul etmeyen filozofları şöyle tenkit etmiştir: "Söz konusu bedenlerin dağılmış olup, farklı parçalarla bir araya getirilmesi, durumu değiştirmez. Zira her ne suretle olursa olsun iade edilen aynı insandır. Çünkü ruh aynı ruhtur, maddenin ise önemi yoktur. Zira insan madde ile değil, ruh ile insandır. Ruh, ölümden sonra varlığını korur. Çünkü ruh, nefsi ile kaim olan bir cevherdir. Bu görüş ne akla ne de şeriata aykırıdır⁶⁸ Aksine şu ilahî beyanda olduğu gibi şeriat da buna delalet etmektedir: "*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zannetme! Bilakis onlar hayatta olup, Rablerinin katında yaşarlar, rızıklanırlar.*"⁶⁹

Hız. Peygamber (sav) de şöyle buyurmuştur: "*Salih insanların ruhları, arşın altında yeşil kuşların kursağındadır.*"⁷⁰ Ruhların verilen sadaka ve hayratı hissetmemesi, Münker ve Nekir'in suali, kabir azabı ve sair konularla ilgili rivayetler, ruhun bekasına, insanların öldükten sonra dirilmesine ve bedenlerin ihyasına delalet etmektedir. Bu, hangi beden olursa olsun ruhların onlara iade edilmesiyle mümkündür. Bu bedenler, ister ilk bedenlerin maddesinden, ister yeniden yaratılan maddelerden olsun fark etmez. Zira insan beden ve ruhuyla bir bütündür. Nitekim insan bedenindeki parçalar, küçüklüğünden itibaren zayıflamak ya da kilo almak suretiyle sürekli değişir ve mizacı farklılaşır. Bütün bunlarla beraber o yine aynı insandır. Bu, Allah'ın gücü dâhilindedir. Dolayısıyla haşir, söz konusu ruhun iadesi suretiyle olur. Zira ruhun herhangi bir araç olmaksızın elem ve cismanî lezzetleri duyması imkânsızdır. Nitekim ona ilk araca benzer bir araç iade olunur. Bu da kesin bir dönüş olup naklî delilin varlığından dolayı tasdik edilmesi vacip olan bir husustur. İsterse buna tenasuh denilsin fark etmez. Biz tenasuhu bu âlemde inkâr ediyoruz. Haşirdeki dirilmeyi ise tasdik ediyoruz. Buna tenasuh denilip denilmemesi bir şeyi değiştirmez.⁷¹

⁶⁸ Harputî, a.g.e. s.265.

⁶⁹ Al-i İmrân, 3/169.

⁷⁰ Müslim, Ervahi's-Şuhedâ, 5.

⁷¹ Harputî, a. g. e. s.267.

12- Cismani Veya Ruhani Haşr:

Kelamcılar arasında haşrin niteliği hususunda görüş ayrılıkları olmuştur. S. Şerif Cürcanî, cesetlerin haşrini ve ruhla ilişkisini anlatırken filozoflar hariç diğer din mensuplarının bunu kabul ettiğini şöyle açıklamıştır: “ Dinlere ve Şeriatlara tabi olanlar, bedenlerin haşrinin hem mümkün olduğu hem gerçekleşeceği hususunda icma etmiştir. Filozolar ise, her ikisini inkâr etmiştir. Çünkü eksikliklerden münezze olan Allah dağılmış olsa bile cesetlerin parçalarını ve onların hangi bedene ait olduğunu bilmektedir. Onları bir araya getirip telif etmeye kadirdir.”⁷²

Fahredden Razi tefsirinde; cismani haşr hakkında nazil olan Kur’an ayetlerinin te’vili kabil olamayacak derecede çok olduğuna dikkat çekmiştir. İmam Gazzâlî de cismâni haşri inkâr eden felsefecilerin küfre düştükleri hususunda din mensuplarının icma ettiklerini açıklamıştır. Buna göre, felsefecilerin üç meselede tekfirlerinin zarurî olduğunu zikretmiştir. Birincisi, âlemin kadim olduğu, ikincisi Allah’ın ilminin cüz’iyatı kuşatmadığı, üçüncüsü de cismanî haşri inkâr ettikleri gibi hususlardır.⁷³ Din mensuplarından Yahudi ve Hristiyanlar da, cismani haşrin varlığını kabul ettiklerini açıklamışlardır.

Harputî de haşirde ruh ve beden birlikteliğine vurgu yapmıştır. Kelamcılardan İmam Matüridî, İmam Gazzâlî, Rağıb İsfahânî, Eşâriyer, Hanefî imamlarından pek çok kimse ve sofilerin bir kesimi, insan ruhunu “*nefs-i nâtika*” olarak isimlendirmişlerdir. İnsanda itaat eden, asi olan, sevap ve azap gören bir yüce ruh bulunmaktadır. Bu ruh başka bedenlere sirayet etmediği gibi bedenlerin son bulması ve bozulmasıyla da yok olup dağılmamaktadır. Aksine kendi bedenine bağlı onların alet ve edevatı mesabesinde. Adı geçen kelamcılar, ölüm ile bedenin parçalanıp dağılması ve mücerred ruhun bedenle ilişkisinin (taallukunun) kesilmesi nedeniyle, hem cismani haşrin, hem de ruhani haşrin olduğunu söylemişlerdir.⁷⁴

Kur’an ve hadislerde de ölümden sonra dirilmeyi haber veren birçok delil bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir: “*Mahlûkları ilkin yoktan yaratan, ölümden sonra da diriltten O’dur. Bu diriltme ona göre pek kolaydır.*”⁷⁵ “*Ey İnsanlar, sizin hepinizi yaratmak veya hepinizi öldükten sonra diriltmek, bir tek kişiyi*

⁷² Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhu’l -Mevakıf*, Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Yayınları, İstanbul, 2015, 3/558.

⁷³ Harputî. a.g.e.s.269.

⁷⁴ Harputî. a.g.e.s.269.

⁷⁵ Rum, 30/27.

dirilmek gibidir.”⁷⁶ “İnsan zanneder mi ki ölümden sonra biz kemiklerini toplayıp onu diriltmeyeceğiz. Evet, toplarız hem de parmak uçlarına varıncaya kadar eski halinde düzenleriz.”⁷⁷ “Allah o Hak ma’bûddur ki kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. Kıyamet günü hepinizi bir araya toplayacaktır. Bunda hiçbir şüphe yoktur.”⁷⁸ “Sonra hepiniz bizim huzurumuza sevk edilip toplanacaksınız”⁷⁹ “Kıyamet gününde Hak Teâlâ şöyle buyuracaktır: “İşte siz ilk yarattığımızda olduğunuz gibi çıplak, teker teker huzurumuza geldiniz!...”⁸⁰ Keza Hz. Peygamber (sav)’in şu hadisi de konumuza ışık tutmaktadır: “Muhakkak ki siz yalın ayak, çıplak ve sünnetsiz bir şekilde haşrolunacaksınız.”⁸¹ Bütün ilâhî kitaplarda konu ile ilgili peygamberlerin icmaî mevcûttur. Bundan dolayıdır ki dindarlar, bu gerçeği inkâr edenlerin küfrüne kanaat getirmişlerdir.⁸² Haşrı kabul edenlerin görüşlerini üç grup altında toplanmıştır:

Birincisi bazıları, ruhanî haşrı kabul etmekle beraber cismanî haşrı inkâr etmişlerdir. Bu grubu oluşturanlar felsefe filozoflarıdır. Bunlar cismanî haşrı inkâr etmiş olup yalnız mücerred ruha ve ruhanî haşrin varlığına inanmışlardır. Bu inanca göre; ruhun bedenle bağlantısı kesilince artık tasarruf hakkı da sona erer. Akıllar ve nefisler âlemine çekilir. Filozoflar, cismânî haşrı inkâr etmekle ilahî kitaplara ve peygamberlerin icmana muhalefet ettiklerinden dolayı küfürle nitelendirilmişlerdir.⁸³

İkincisi cismanî haşrı kabul edip ruhanî haşrı inkâr eden bazı kelamcılardır. Bu Kelamcıların çoğu, mücerred ruhun varlığını kabul etmemiştir. Bunlar ruhun maddi ve bedene sirayet eden latîf cisim olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla bu kelamcılara göre haşır ve iade olunan bedenin kesif cismi ile latîf cismi olan ruhtan ibaret bulunduğu için, yalnız cismanî haşrı kabul etmektedirler.⁸⁴

Üçüncüsü her ikisini kabul eden muhakkik kelamcılardır. Bunlar hem cismanî haşrı hem ruhların hâdis oluşunu ve bedenlerin aslî parçalarıyla ilişkilerini kabul etmektedirler. Ruhların kendi bedenleriyle yeniden buluşması te-

---

⁷⁶ Lokman, 31/28.

⁷⁷ Kıyamet, 75/3-4.

⁷⁸ Nisâ, 4/87.

⁷⁹ Ankebut, 29/57.

⁸⁰ En’am, 6/94.

⁸¹ Buharî, Rikak, 45.

⁸² Harputî, a. g. e. s.275.

⁸³ Harputî, a.g.e. 276.

⁸⁴ Harputî, a.g.e. 277.

nasuh olarak (reenkarnasyon) anlaşılabilir. Çünkü reenkarnasyonculara göre ruh, sefil bir bedenden tekemmül ederek yüce bir bedene naklolmaktadır. Yahut bulunduğu yüce bir bedenden başka sefil bir bedene tenezzül ile ona dâhil olmasından ibarettir.

Kıyamet gününde vuku bulan haşir ve dirilme sonucunda, sorumlu olanlardan itaat edenlere mükâfat, günahkâr olanlara ceza verileceği belirtilmiştir. Çünkü hak sahiplerine hak ettiklerini vermek ve esma-i hüsnadan olan “adl” ismi şerifinin hükmü gereğince (hakikatin) ortaya çıkması (ilahî) hikmetin bir gereğidir.⁸⁵

13- Reenkarnasyonun Geçersizliği:

Çalışmamız esnasında Hüseyin Erkenci'nin “Ruh Risalesi” isimli eserinde reenkarnasyona dair önemli açıklamalarının olduğunu gördük. Mustafa Türkgülü tarafından sadeleştirilen bu eserde,⁸⁶ Erkenci reenkarnasyonu meşru saymak isteyenlerin delillerinin geçersiz olduğunu iki kademe ele alarak açıklamıştır. Birinci kademe reenkarnasyonun imkânsız olduğunu, şu dört önermenin tasavvuru ile formüle edilmiştir: “1- Tek bedende tek nefis vardır. 2- Tek nefis ancak tek bedene taalluk eder. 3- Birden fazla ruhun tek bedene taalluku ve ictimâi (fikri) bâtıldır. 4- Bir tek nefsin gerek içtima, gerekse intikal suretiyle birçok bedene taalluku bâtıldır.”⁸⁷(ki ispat olunacak olan da budur.)

Bu önermelerin birinci ve ikinci önermelerdeki hükümler zorunlu ve apaçık olup (zarurî ve bedihî), tartışılmaz. Üçüncü önermenin hükmü ise geçersizdir. (bâtıldır) Çünkü kendi nefsimizde⁸⁸ ancak bir nefis olduğunu kesin olarak biliyoruz. Dördüncü önermeye gelince, o da birçok vecih ve cihetle bâtıldır. Fakat uzatmamak için bunları birkaç örnekle açıklayalım:

a) Meselâ Zeyd'in bedenine taalluk eden nefis, Amr'ın bedeninden intikal etmiş olan nefis olsa, Amr'ın bedeninde ne gibi ahval ile karşılaşmış ise onları düşünüp zikretmesi ve hatırlaması gerekir. Çünkü bu durumlar, -ilim, hıfz, düşünce gibi- bedensel hâllerin değişmesiyle değişmeyen cevher-i nefis ile kaimdir. Hâlbuki helâk olan ve fâni olduğu için ölüp giden insanların bedensel hâllerini hiç bir kimsenin zikrettiği ve hatırladığı yoktur. Binaenaleyh gerekli olan zikir/ hatırlama bâtil olduğundan, bunu gerektiren nefsin bir bedenden

⁸⁵ Harputî, a.g.e. 278.

⁸⁶ Hüseyin Erkenci, *Ruh Risalesi* (Çev: Mustafa Türkgülü) Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 2000, s.26-28.

⁸⁷ Hüseyin Erkenci, a.g.e. s. 26.

⁸⁸ Hüseyin Erkenci, a.g.e. s. 27.

başka bir bedene intikali de bâtıldır. Dolayısıyla tenasüh veya reenkarnasyon da bâtıldır.

b) Eğer nefis şu bedenden ayrılışından sonra diğer bedene intikal ederse, mesela Zeyd'in bedeninden ayrıldıktan sonra Amr'ın bedenine intikal ederse, (o takdirde) helâk olan ve fena bulan bedenlerin adedi, hâdis olan bedenlerin adedine eşit olması lâzım gelir. Eğer eşit olmaz da helâk olan ve fena bulan beden çok, (onun yerine yeniden) hâdis olan beden az olursa (o vakit) bazı ruhların muattal olması/açıkta kalması lâzım gelir. Bu da bâtıldır. Çünkü varlık ve tabiatta iptal yoktur. Veyahut müteaddit nefslerin tek bedene taalluku şeklinde toplanmaları lâzım gelir. Hâlbuki bu içtima' fasittir ve bâtıldır. Veyahut hâdis çok, fâni az ise, tek nefsin birçok bedene taalluku (şeklinde bölünmesi) lâzım gelir. Bu da öbürleri gibi bâtıldır. Binaenaleyh ruh ve beden sayıları arasında müsavat/ eşitlik olmadığı takdirde yukarıda işaret edilen geçersizlikler(butlanlar) gündeme gelir. Hâlbuki fâni olan bedenlerin adedinin, hâdis olan bedenlerin adedine eşit olması bâtıldır. Çünkü bugün kanlı bir savaşta, bir harb-i umumîde, aynı anda binlerce beden helâk olup toprağa gider. Fakat helâk olan bedenler kadar beden o anda hâdis olmuyor. Öldürülenlerin bedeni kadar beden hâdis olması/yaratılması için uzun bir müddet ister. Binaenaleyh ikinci öncül olan müsavat/ eşitlik bâtıl olduğundan, *ruh bedenden ayrıldıktan sonra diğer bir bedene intikal eder* şeklindeki birinci öncülün hükmü de bâtıl olur.⁸⁹

c) Eğer nefis başka bir bedene (beden-i ahire) intikal etse tek bedende (beden-i vâhidde) iki nefsin bulunması lâzım gelir. Birisi başka bedenden intikal eden, diğeri de bedeninin temelden oluşmasını sağlayan hâdis nefstir. Çünkü nefsin başka bir bedene intikal etmesi, tek bedende iki nefsin bulunması demektir. Birisi başka bedenden intikal eden nefis, diğeri de sonradan hâdis olan nefstir. Hâlbuki bir bedende iki nefsin bulunması bâtıldır. Bu butlan dolayısıyla nefsin başka bedene intikali bâtıl olduğundan, nefsin dünyada bir bedenden başka bir bedene intikali demek olan tenasüh da bâtıldır.⁹⁰

Yukarıdaki delil ve açıklamalar rağmen reenkarnasyona inananların ileri sürdükleri delil kısaca şöyledir: Eğer ruh bedeninden ayrıldıktan sonra başka bir bedene intikal etmez ve orada kalmazsa boşta kalmış ve iptal edilmiş olur. Hâlbuki tabiatta ve varlıkta iptal ve muattal/iptal edilmiş olma yoktur. Buna verilecek cevap şudur: Nefis bedenden ayrılmadan önce ya kemâle ermiş veya ermemiştir. Her iki duruma göre de ruh, muattal değil faal ve meşguldür.

⁸⁹ Hüseyin Erkenci, a. g.e. 28.

⁹⁰ Hüseyin Erkenci, a. g.e. 28.

Çünkü nefsin kemâle ermişliğiyle duyduğu sevinç ve sürür⁹¹ ile cehalet ve rezaleleriyle hissettiği elem ve acı aynı meşguliyettir. O itibarla ruhun başka bir bedene intikal etmemesinde ta'til/iptal lâzım gelmez.

Değerlendirme:

Öncelikle, Kur'an ve hadislerde sıkça vurgulanan imanun iki temel rüknünü hatırlatmakta yarar vardır. Bunlardan biri Allah'a, diğeri ise ahirete iman etmektir. Hal böyle olunca bir inanç tarzı olarak reenkarnasyonun öne çıkarılması, ahiretin de içinde bulunduğu gayb âlemine inanmayı tartışılır hale getirmektedir. Bu yaklaşım, masumane bir hareket olarak kabul edilemez. Diğer taraftan yukarıda da açıklandığı üzere insan, ruh ve beden bütünlüğü ile birlikte insandır. Sadece ruhun gizemini, öne çıkararak beden yok sayılamaz. Çünkü insanın ruh, beden ilişkisi ve sorumluluk duygusu ahiret hayatında da devam etmektedir. Bu nedenle reenkarnasyonun İslam inanç esaslarıyla bağdaştırmak mümkün görünmemektedir. Şöyle ki:

1-Kur'an'ı Kerim baştan sona insanın ruh ile bedeni arasında bir denge ve uyumun varlığını açıklamaktadır. Bedensiz ruh yalnız başına bir faaliyet icra edemediği gibi ruhsuz bir beden de yalnız başına hayatını sürdürmesi mümkün değildir. Çünkü insan ancak ruh ve bedeniyle bir bütündür. Ölüm sonrasındaki diriliş de ruh ve beden ile birlikte olacaktır. Dünya insanlar için ebedi değildir. Her canlı (nefis) ölümü tadacaktır. Sonra amellerine göre cennet ve cehennemden birine yönlendirileceklerdir.⁹² Ölümünden sonra ruhun bir başka bedene intikali söz konusu değildir.⁹³ Kur'an-ı Kerimin hiçbir yerinde, ruhun dünyaya dönüşüne ve başka bir bedenle hayata devam etmesine dair işaret yoktur. Dünyada sadece bir hayat vardır. O da sınırlıdır. Vadesi dolunca ölümle sonlanır. Tekrar dünyaya dönmesi söz konusu değildir. Bu duruma göre reenkarnasyonun, Kur'an-ı Kerim veya hadislerce kabul edildiği iddia edilemez.⁹⁴

2-Hint filozoflarına göre ruhun kâinatı ihata eden şeylerin çeşitliliğini anlayabilmesi için tek bir hayat yeterli değildir. Bu nedenle ruhlar ölümden sonra başka varlıkların bedenlerine de girmeli ve yeni bir hayat sürdürmeli şeklindeki görüşlerini İslam inanç esaslarıyla bağdaştırmak mümkün değildir. Zira insan

⁹¹ Fecr, 89/29-30.

⁹² Âl-i İmran, 3/185.

⁹³ Yasin, 36/51; Nisa, 4/56; Mâide, 5/119

⁹⁴ Temel Yeşilyurt, *Kelam, "Reenkarnasyon/Tenasuh Düşüncesi"* Maddesi, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.699, vd.

kendi ruhu ile kimlik kazanmaktadır. İnsan ruh ve bedenden oluşan bu kimliği sayesinde hem bu dünyada hem ahiret âleminde kişilik sahibi olmaktadır. Her iki dünyada da olumlu veya olumsuz davranışların karşılığı olan ödül veya ceza da o kimliği oluşturan sağlam bir beden ve ruh ile mümkündür. İnsan için tek bir hayatın yeterli olmaması yahut ruhun ölümden sonra başka bir varlığın bedeniyle canlanması akli ve nakli deliller açısından insanın yaratılışı, kıymeti ve sorumluluğu ile bağdaştırılmaz.

3- Bir bedene bir ruhun, taalluk etmesi esastır. Az önce geçen örnekte olduğu gibi kişilerin isimlerini değiştirerek tekrarlamak gerekirse; Hasan'ın bedenine giren ruh, Hüseyin'in bedeninden intikal etmişse Hasan'ın, Hüseyin'in bedeninde bulunan bütün özellikleri, davranışları ve olayları düşünmesi, hatırlaması gerekir. Çünkü bu hallerin tamamı, ancak bedensel özelliklerin değişmesiyle değişmeyen ruhun özüyle mümkündür. Hâlbuki fâni olduğu için ölüp giden insanların bedensel hâllerini hiç kimsenin hatırlaması söz konusu değildir. Gerekli olan hatırlama bâtıl olduğundan, bunu gerektiren nefsin bir bedenden başka bir bedene intikali de bâtıldır. O halde Tek bedende tek nefis olmalıdır. Diğer bir ifadeyle tek nefis ancak tek bedene taalluk eder. Birden fazla ruhun tek beden üzerinde birleşmesi (içtiması) da geçersizdir. O halde bir adı da ruh göçü olan reenkarnasyon da geçersizdir.

4-Reenkarnasyon kuramının "insanlar farklı imkân ve kabiliyetlerle dünyaya gelmektedirler. Ruhlar doğuştan eşit değildirler. Tanrı ruhları eşit ve adaleli olarak dünyaya göndermediği için adaletsizlik ve eşitsizliğin giderilmesi, ruhların eşit ve adil bir tekâmül seviyelerine ulaşması için tekrar bedenlenme bir ihtiyaçtır. Eğer reenkarnasyon yasası diye bir şey söz konusu olmasaydı dünyada büyük bir haksızlık olurdu," şeklindeki iddianın da bilimsel zemini yoktur. Oysaki Allah insanoğlunu en güzel şekilde yaratmış şan ve şeref sahibi kılmıştır. Onu beden güzelliği yanında el, göz, kulak, akıl, konuşma melekesi, gülme, ağlama, okuma, yazma ve öğrenme gibi kabiliyetlerle donatmıştır.⁹⁵ Kimin daha güzel davrandığını tespit etmek için ölümü ve hayatı bir imtihan olarak yaratmıştır.⁹⁶ Erkek olsun kadın olsun, çalışan hiç kimsenin yaptığı iş, boşa gitmeyecektir. Allah yolunda gayret gösterenleri cennet nimetleriyle ödüllendireceğini açıklamıştır.⁹⁷ Muhtemelen ruhların ve bedenlerin dünyada eşit fırsatlara sahip olmadığı düşüncesi, Hintlerde olduğu gibi kast sistemi ve farklı tabakalar halinde eşit şartlarda yaşayamayan toplumların belleğinde oluşmuş

⁹⁵ İsrâ, 17/70, Beled, 90, / 8-9, et-Tin, 95/4.

⁹⁶ Mülk, 67/2.

⁹⁷ Âl-i İmran, 3/195.

bir ön yargının sonucu ortaya çıkmıştır. Reenkarnasyon yoluyla eşitlik ilkesine ulaşılacağını ümit etmek, hayalden başka bir şey değildir.

5- Reenkarnasyonu savunanların bir iddiası da, ruh göçü anlamına gelen bu harekete göre, ölen kişinin bedeninden çıkan ruh başka bir bedene girer. Bazılarına göre, bu işlem süreklidir. Bir beden deneyimindeki ruh, o bedende iyi bir davranış ve tavır sergilemişse bir sonraki bedende hatta bir hayvan bedeninde bile tekrar dünyaya gelebilir. Kimine göre ise, ruh arınıncaya kadar bedenden bedene geçer. Arındığında aslı mekânı olan Allah katına yükselir. Bu iddianın da kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü İslam dininde suçlar şahsidir. Herkes ameline göre hesaba tabi tutulur. Kur'an'ı Kerim bu hususu şöyle açıklamıştır: *“Kim hidayete ererse, kendi nefsi için hidayete erer. Kimde saparsa kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.”*⁹⁸ Bu duruma göre, bir günahkâr başkasının günahından sorumlu tutulamaz. Başkası da onun günahından sorumlu olmamalıdır. O halde suç işlemeyen bir insanın başkasından kendisine taalluk eden bir ruh nedeniyle niçin azap çeksin? Bunun tersi de geçerlidir. Zulüm ve haksızlık yapan biri niçin hesap vermesin? Yahut yapmadığı bir iş için sebebiyle neden ödüllendirilsin?

6-Ruhçu felsefeye dayalı reenkarnasyon inancında, ruh beden ilişkisi kabul edilmekle beraber beden hiçbir fonksiyonu yoktur. Önemli olan sadece ruhtur. Oysa insan, ancak ruh ve beden bir araya gelmesiyle sorumlu olabilir. İmtihan yurdu olan bu dünya hayatında ruh ve bedeniyle birlikte amel eder. Ahirette amelinin karşılığını ruh ve bedeniyle mükâfat veya ceza olarak görür. Dinlere ve Şeriatlara tabi olanlar, bedenlerin haşrinin hem mümkün olduğu hem gerçekleşeceği hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü eksikliklerden münezze olan Allah dağılmış olsa bile cesetlerin parçalarını ve onların hangi bedene ait olduğunu bilmektedir. Onları bir araya getirip telif etmeye de kadirdir.⁹⁹ Fakat reenkarnasyon inancı, ruhu esas alıp, bedeni yok saydığı için kabul edilemez.¹⁰⁰

7- Reenkarnasyona inananlar, akli delil olarak bireylerin farklı imkânlarla sahip olmalarını bir gerekçe şeklinde göstermektedirler. Örneğin bazı kimseler hiçbir şey öğrenme imkânı olmayan bir bölgede dünyaya gelirken, kimileri de refah içinde ve bilgilenme imkânlarının zirvede olduğu bir yörede dünyaya gelmektedir. Yine bazı kimseler çok uzun bir ömür geçirip tecrübelerini arttırarak gerçeği bulma imkânına sahip olurken, kimileri de rüşet çağına eriştikten

⁹⁸ İsra, 16/15.

⁹⁹ Seyyid Şerif Cürcanî, a.g.e. s.

¹⁰⁰ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan, İstanbul, 2012, s. 51.

kısa bir müddet sonra ölmektedir. Farklı imkânlarla sahip olan bu insanlar ikinci veya üçüncü kez dünyaya gelip denemedikleri takdirde adalet sağlanmış olmaz. Kısacası bireyler eşit imkân ve şartlarda denenmedikçe hepsini aynı gerçeklerle sorumlu tutmak doğru değildir. Bu iddianın aksine Allah kullarına bir lütuf olarak peygamberler göndermiştir. Onlara vahiy yoluyla insanların yararına, zararına dünya - ahiret âlemlerinin kurtuluşuna vesile olacak her şeyi bildirmiş ve en güçlü mucizelerle desteklemiştir. Ayrıca peygamber gönderilmedikçe kimseye azap edilmeyeceği belirtilmiştir.¹⁰¹ Yine Yüce Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemeyeceğini açıklamıştır.¹⁰² Kimin gücünün neye yetip, neye yetmediğini en iyi Allah bilir. Bunun ötesine geçerek, Kur'an-ı Kerimde haber verilen gaybi konuların peşine düşmek ya kalp hastalığı veya yetkisini aşmakla ancak izah edilebilir.

8-Diğer taraftan ruh ve beden sayıları arasında müsavat/ eşitlik olmadığı takdirde yukarıda işaret edilen geçersizlikler(butlanlar) gündeme gelir. Hâlbuki fâni olan bedenlerin adedinin, hâdis olan bedenlerin adedine eşit olması bâtıldır. Çünkü bazen kanlı bir savaşta, aynı anda binlerce insan ölüp toprağa gitmektedir. Fakat helâk olan bedenler kadar beden o anda hâdis olmuyor. Öldürülenlerin bedeni kadar beden hâdis olması/yaratılması için uzun bir müddet ister. Bu durumda ikinci öncül olan müsavat/ eşitlik bâtil olduğundan, *“ruh bedenden ayrıldıktan sonra diğer bir bedene intikal eder”* şeklindeki birinci öncülün hükmü de bâtil olur. Dolayısıyla reenkarnasyonun herhangi bir hükmü kalmamaktadır.

Sonuç:

Görüldüğü üzere reenkarnasyon inancı, Hint coğrafyası başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde taraftar bulmuştur. Bu inancı benimseyenler insan ruhunu ön plana çıkararak bir mutluluk ve zirve arayışı içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ruhçuluğu kutsayan bu düşünce tarzı hem insan bedenine yeterince itibar göstermemiş, hem de ölümden sonraki hayatı, kabir, berzah, hesap, amel defteri, sırat, kevser, cennet, cehennem gibi ahiret inancını oluşturan hususlara inanmayı dikkate almamışlardır.

Ön plana çıkarılması gereken konu ahiret inancıdır. Çünkü Kur'an-ı Kerimin öncelik ve önem sırasına göre üzerinde en çok durduğu konu ahiret diğer adıyla gayb âlemidir. Gayba ve onun halerine ayet ve hadislerin haber verdiği şekliyle iman etmek şarttır. Hal böyle olunca reenkarnasyonu İslam inanç

¹⁰¹ İsra, 16/15.

¹⁰² Bakara, 2/286.

prensipleriyle bağdaştırmak mümkün değildir. Hayatını birlikte geçirdiği ruhu, ölümünden sonra başkasının bedenine girdiğine rıza göstermek kendi varlığına inkâr etmektir.

Diğer önemli bir husus da Kur'an'da insanın ruh ve beden bütünlüğüne vurgu yapılmış olmasıdır. Kur'an'ın hiç bir yerinde ruh bedenden, beden de ruhtan ayrı anılmamıştır. Aksine insanın hem fiziki yapısına hem onu güzelleştiren manevi üstünlüklerine vurgu yapılmıştır. Onu güzel ve şerefli bir şekilde yarattığını bildirmiştir. Hal böyle olunca ne dünyada ne ahirette ruh ile bedeni birebirinden ayrı varlıklar olarak kabul etmek mümkün değildir. Ölümden sonra bedenın dağılması, çözülmesi veya suda kaybolması onun tekrar bir beden haline gelmesine engel değildir. Onu yoktan var eden Allah tekrar onu istediği şekilde bir araya getirmeye ve ruh ile bütünleştirmeye kadirdir. Bu Allah için zor değildir.

İnsan ömrünün kısa olduğu için ruhun yeterince deneyim sahibi olmaması, dünyada her şeyi tanımaması ve sonuç itibariyle insanlar arasında adaletin tecelli etmediği bu yüzden ruhun bir başka bedende yeniden deneyim kazanması görüş de ilmi disiplinden uzaktır. Mutlu olmanın sırrı çok yaşamak, zengin olmak makam ve mevki sahibi olmak değildir. Bu arzuların sınırı ve bittiği bir nokta da yoktur. Allah yarattığı her insana el, ayak göz, kulak, gibi maddi organlar, ruh, akıl, kalp, tefekkür, hikmet ve muhakeme gibi manevi değerler vermiştir. Bunların doğru ve yerinde kullanılması halinde insanın mutluluğa ulaşması için önünde hiçbir engel kalmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdu'n-Nur, *Mu'cem el- Mufasssal, Fransi-Arabi*, Darü'l İlim, Beyrut, 1995.
- Adivar Ahmet vd. *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basım evi, İstanbul, 1979.
- Arslan Arif, *Reenkarnasyon*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ateş Süleyman, *Kur'an Işığında Soru ve Cevaplarla İslam*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.
- Ateş Süleyman, *insan ve İnanüstü*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Bahçeci Muhittin, *E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, "Ruhun Muhtaç Olduğu Şey İmandır" Makale Kayseri, 1987.
- Bursevi İsmail Hakkı, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, (Çev: Abdullah Öz vd) Damla Yayınevi İstanbul, 1995.
- Cürcanî Seyyid Şerif, *Şerhu'l -Mevakif*, Türkiye Yazma Eserleri Kurumu Yayınları, İstanbul, 2015.
- Cürcanî Seyyid Şerif, *et- Ta'rifat, Dârü'r- Reşâd*, Kahire. ts.
- Çantay Hasan Basri, *Kur'an-ı Hâkim ve meali Kerim*, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1969.

- Er- Razi Fahreddin, et- *Tefsiru'l Kebîr*, Darü'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Es-Süyutî, *Tefsir ve Beyan Maa Esbabü'n-Nüzul*, Darü'r-Reşid, Beyrut, 1960.
- Eş-Şeyh H. Muhammed Mahluf, *Safvetü'l Beyan Li Meâni'l Kur'an*, Birleşik Arap Emirlikleri İslami İşler ve Evkaf Bakanlığı Yayınları, BAE. 1986.
- Erkenci Hüseyin, *Ruh Risalesi* (Çev: Mustafa Türkgülü) Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 2000.
- Gölcük Şerafettin, *Güncel Dini Konular*, "Kur'an ve Reenkarnasyon". Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Harputî Abdullatif, *Kelama İlmine Giriş, Tenkihu'l Kelam Fi Akaidi Ehli'l İslam*, (Çev: Fikret Karaman) Çelik Yayınevi, İstanbul, 2016.
- İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, Darü Sâdır, Beyrut, 1992.
- Karaman Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- Komisyon, (Licne), *Tenviru'l Mikbas Min Tefsiri İbn-i Abbas*, Matbaatü Mustafa, Kahire, 1959.
- Komisyon, *Fetvalar*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995.
- Kutup Seyyid, *Fizilâl-il Kur'an*, (Çev: Bekir Karlığa vd.) Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Muhammed Ali Sabunî, *Muhtasar İbni Kesir Tefsiri*, Dârü'l Kur'an el- Kerim, Beyrut, 1981.
- PalabıykoğluERCÜMENT, *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, Başkent Yayınları, Ankara, 1984.
- Özek Ali, vd. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Kral Fahd Mushaf-ı Şerif Basım kurumu, Medine-i Münevvere.
- Şimşek M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan, İstanbul, 2012.
- Seyyid Süleyman Nedvi, *Asrı Saadet Peygamberimizin Tebligat ve Talimatı*, (Hazırlayan: Eşref Edib) Sebilürreşad Neşriyat, 1967.
- Yar Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi açısından İnsanın Bütünlüğü sorunu*, Ankara okulu, Ankara, 2011.
- Yeşilyurt Temel, *Kelam*, "Reenkarnasyon/Tenasuh Düşüncesi" Maddesi, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Yitik Ali İhsan, *İslam Ansiklopedisi*, "Tenasuh Maddesi" Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2011.
- Zemahşerî Mahmud bin Ömer, *el- Keşşaf*, İstikamet Matbaası, Kahire, 1953.